

УДК 131.5

САВЕЛЬЄВА Марина – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії науки та культурології, Центр гуманітарної освіти Національної академії наук України, 4, вул. Трьохсвятительська, м. Київ, Україна, індекс 01001 (mars6464@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9522-0644>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.9>

Бібліографічний опис статті: Савельєва, М. (2023). Трансгуманістичні та глобалізаційні трансформації вищої освіти. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 47, 145–156, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.9>

ТРАНСГУМАНІСТИЧНІ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація.** Мета дослідження.* У статті розглядається вплив різноманітних тенденцій глобалізації на стан сучасної вищої освіти. ***Методологія. Дослідження є діалектичним відтворенням логіки відносин знання та навичок, наукових статусів та компетентностей, людських потреб та бізнесових замовлень в процесі отримання вищої освіти. ***Наукова новизна.*** У статті аргументується ідея про те, сутність освіти як такої та вищої зокрема істотно трансформується під впливом глобалістських тенденцій: уніфікації змісту, зростання ролі запитів з боку військово-промислового комплексу, нестримного розвитку високих технологій, впливу сучасних технологій на людський спосіб життя загалом. Результатами цього стає поступове соціальне розширення вищої освіти та перетворення її на важіль задоволення інтересів транснаціональних угруповань; істотна зміна місця і ролі людини у світі як суб'єкта пізнання та освіти; поступове знецінення та деантропологізація вищої освіти внаслідок поширення опосередкованих, відчужених методик отримання знання та зниження ролі викладача у освітньому процесі; розмивання меж між знанням та інформацією, істотне зниження творчого потенціалу вищої освіти. Ці процеси прискорюються зростанням впливу високих

технологій, які зміцнюють ідеї трансгуманізму як перспективного проекту докорінної зміни сутності людини як виду *Homo Sapiens*. **Висновок.** Зазначені тенденції та закономірності свідчать про те, що у майбутньому окреслюється можливість формування абсолютно невиробничої сфери послуг, яка розвивається виключно силами високих технологій за мінімальної присутності творчої людської думки, перетворюючи представників інтелектуальної сфери на прекаріат – інтелектуалів-пролетарів, які водночас мають належний рівень вищої освіти і є цілком вузькими спеціалістами, абсолютно безпорадними у ситуаціях розв'язання універсальних, широких завдань зокрема гуманітарного характеру.

Ключові слова: глобалізація, трансгуманізм, освіта, знання, мислення, інформація, суспільство.

SAVELIEVA Maryna – Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Professor at the Philosophy of Science and Cultural Studies Department of the Centre for Humanitarian Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, 4, Tryochsvyatitelska Str., Kyiv, Ukraine, postal code 01001 (mars6464@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9522-0644>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.9>

To cite this article: Savelieva, M. (2023). Transhumanistychni ta hlobalizatsiini transformatsii vyshchoi osvity [Transhumanist and globalist transformations of higher education]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, № 47, 145–156, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.47.9>

TRANSHUMANIST AND GLOBALIST TRANSFORMATIONS OF HIGHER EDUCATION

Summary. *The purpose of the study.* The article examines the impact of globalization trends on the state of modern higher education. **Methodology.** Research is a dialectical reproduction of the logic of relations between knowledge and skills, human needs and business orders in the process of obtaining higher education. **Scientific novelty.** The article argues the idea that the essence

*of education as such and of higher education in particular is being significantly transformed under the influence of globalist trends – the unification of content, the growing role of requests from the military-industrial complex, and the unstoppable development of high technologies. The results of this are the gradual transformation of higher education into a lever for satisfying the interests of transnational groups; a significant change in the place and role of a person in the world as a subject of knowledge and education; the gradual deanthropologization of higher education as a result of the spread of mediating, alienated methods of acquiring knowledge and the reduction of the teacher's role in the educational process; blurring the boundaries between knowledge and information, significant reduction in the creative potential of higher education. These processes are accelerated by the growing influence of high technologies, which strengthen the ideas of transhumanism as a promising project of fundamental change of the essence of human being as a species of Homo Sapiens. **Conclusion.** The mentioned trends and regularities indicate that the future is will consist of a completely non-productive sphere of services, which develops exclusively by the forces of high technologies with a minimal presence of creative human thought, turning representatives of the intellectual sphere into a precariat – intellectual proletarians.*

Key words: globalization, transhumanism, education, knowledge, thinking, information, society.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються останніми десятиліттями у царині вищої освіти, не завжди знаходять одностайне схвалення серед фахівців. Багато хто сприймає ці процеси з певним побоюванням. Разом з усвідомленням того, що ніщо не стоїть на місці, існує розуміння, що процеси, які відбуваються незалежно від людських бажань і намірів, не завжди висвітлюють міру історичної необхідності; якби це було так, індивідуальні суб'єктивні оцінки не мали б сенсу. Наочним прикладом є глобальні зміни в структурі вищої освіти, що призводять, зрештою, до зміни не лише змісту, а й сутності освіти. Як пояснити те, що відбувається – як прояви суб'єктивного свавілля, або ж як об'єктивну тенденцію, як наслідки когнітивних пошуків, що відображають об'єктивні закономірності суспільного розвитку?

З кінця минулого століття в суспільстві настійливо поширюється ідея інформаційної стадії суспільного розвитку, – ідея, однаковою мірою раціональна і міфологічна, оскільки базується на абсолютизації лише одного предметного аспекту соціального прогресу – інформації. Її виробництво, поширення, споживання і втілення в життя оголошується пріоритетним для розвитку суспільства в цілому. У суспільстві поступово формується уявлення про те, що поняття «інформація» за змістом зливається з поняттями «свідомість» та «знання», підпорядковує їх собі і трактується як підстава відносин влади і управління – такий собі сакральний артефакт, володіння яким ставить суб'єкта в випереджальну позицію стосовно тих, хто нею не володіє.

Ця ідея передбачає поширення інформаційного аспекту на всі інші галузі суспільної життєдіяльності, насамперед на освіту. Адже потік інформації постійно зростає і вимагає постійної розробки способів її упорядкування і зберігання, а також якісно нових принципів її засвоєння і втілення в життя. Отже, сьогодні переглядаються основні цілі освіти: замість надання людині можливості реалізовувати на практиці творчі здібності відбувається навчання сприймати, переробляти та використовувати інформацію і, як вершина цього – створювати інформаційні технології. Все це лягло в основу дуже важливих процесів в суспільному житті світової спільноти, без розуміння яких ми не збагнемо суті освітніх трансформацій. Це, зазвичай, такі процеси глобалізації суспільства:

– Тотальна приватизація всіх сфер суспільного життя, не тільки власності, а й соціальної сфери. Приватизація держави, яка здійснюється шляхом передачі певних функцій держави приватним структурам під виглядом демократичних реформ. Найбільш поширене тут приватно-державне партнерство – процес, який йде повним ходом десь з кінця 90-х – початку 2000-х рр. Держава фактично перетворюється на простий інструмент діяльності транснаціональних корпорацій, які починають привласнювати собі ті функції, які раніше виконував державний апарат. Тобто і раніше він слугував корпораціям, але сьогодні йдеться про те, що замість державних структур починає діяти відгалуження самих корпорацій, що фактично означає остаточне розмивання кордонів між державою і приватним сектором. *Це загальна*

особливість постіндустріального суспільства, основою якого є відносини створення і продажу послуг. І держава залучається у цей процес, споживаючи послуги транснаціональних корпорацій, з одного боку, і надаючи їм свої функції як послуги, з іншого боку.

– *Розмивання меж військових і цивільних секторів.* Так, військово-промисловий комплекс США перетворюється на єдине співтовариство в розмитими межами фінансової, військово-розвідувальної і освітньої сфер США. Тому будь-яка корпорація може стати фактично квазідержавною структурою, бо працює на національну оборону США, тому що саме приватні фірми стають державними підрядниками і беруть на себе функції держави.

– *У це розвідувальне співтовариство органічно входять провідні світові університети.* Там і раніше здійснювалися розробки фундаментальної науки, але сьогодні через зміну принципів діяльності ВПК вони набувають все більш важливої ролі. Це відбувається тому, що система вищої освіти провідних країн світу, зокрема США, – здебільшого приватні структури та корпорації, які скеровуються своїми опікунськими радами з числа багатих випускників цих університетів. Університети, з одного боку, продають знання та наукові статуси (дипломи), з іншого – виконують за гроші дослідження на замовлення держструктур і згаданих приватних корпорацій. Дуже велика частина університетів працює на ці замовлення, тобто на ВПК.

Класична система світової вищої освіти першої половини ХХ століття, на відміну від глобалізованої, була одним з напрямків соціальної політики і не була вплетена у ВПК. Тому вона мала високий ступінь автономності. Але входження в простір Болонської системи тягне за собою докорінну перебудову освіти і містить в собі ідею більш жорсткого контролю над цією сферою і обмеження можливостей розвитку міжкультурного досвіду і діалогу культур.

Сучасний стан дослідження і проблемні напрямки. Перші згадки необхідності філософського дослідження освіти ставляться до періоду з 1808 р. по 1913 г. У числі першопрохідців – Джон Дьюї зі своєю роботою «Демократія та освіта» (1916), де висловлена думка, що «філософію можна визначити як загальну

теорію освіти» (Dewey, р. 5). Дослідження закономірностей впливу процесів глобалізації на сферу освіти відбувалася у руслі різних напрямів. Її аналіз відбито у працях М. Бурбулеса, А. Жиро, П. Макларена, Ж. Ф. Ліотара, Р. С. Пітерса, Р. Рорті, П. Хьорста, М. Фуко, В. Андрущенко, І. Предборської, В. Крисаченка. Особливості трансгуманістичного впливу на сферу освіти відтворено у роботах С. Кримського, С. Павленка, Ю. Іщенко.

Виклад основного матеріалу. Основні завдання існування світового суспільства за принципами глобалізму зводяться до того, що найважливішою сферою трансформацій та реформ, крім інформаційно-психологічної, вважається сфера поведінкового протиборства, коли змінюються ті цінності і культурні норми, які формуються на глибинному, ірраціональному рівні і закладаються в процесі освіти. Тому змінюється розуміння сутності освіти: в умовах глобального поширення сфери послуг *освіта стає інформаційною послугою*. Це означає, що вона стає одностороннім процесом, відповідальність за який повністю лягає на викладача як «постачальника інформації».

Органічною частиною послуги стає *дистанційний* формат навчання. Оскільки безпосереднє, живе, діалогічне і дискусійне спілкування студентів і викладачів стає зайвою розкішшю, а наявність високих технологій при цьому обов'язкова, комп'ютерні програми поступово витісняють живих суб'єктів навчання. У будь-якому випадку, комп'ютер краще і швидше передасть інформацію. Таким чином, з освітнього процесу поступово вилучається аспект внутрішнього народження знань і замінюється отриманням інформації. Це означає, що освіта сприймається як *відчужений* процес, який має слабе відношення до початкових соціальних здібностей людини. Саме по собі засвоєння знань заради творчості втрачає цінність; йдеться тільки про придбання інформації для подальшого практичного втілення, адаптації до довкілля і отримання прибутку.

Саме тому *спеціалізації замінюються компетенціями*, і це не просто понятійна заміна. «*Спеціаліст*» – характеристика самостійного діючого і мислячого суб'єкта, не просто поінформованого, а того, хто знає, розуміє картину в цілому і вміє її перетворювати відповідно до власних творчих ідей. Зараз поняття «спеціаліст» зникає між компетентнісними рівнями «бакалавра»

та «магістра», тому що це різні освітні рівні, – в їх основі полягає пасивне навчання, а не самостійна творчість. Інакше кажучи, це рівні, які базуються на *навичках* – несамостійних вторинних функціях, орієнтованих на зовнішнє керівництво і контроль. Цим вони відрізняються від повноцінних знань.

Зрештою, це призводить до розтягування навчального процесу у часі. Сьогодні нас змушують звикати до того, що аспірантура більше не є періодом підвищення наукової кваліфікації, а стає трохи більш насиченим змістовно черговим етапом освіти. Таким чином, момент можливості самостійного творчого мислення відсувається у невизначене майбутнє.

Тому не дивно, що замість розвиваючих творчих методик сучасна освіта насичується бюрократичними *стандартами*, що обмежують мислення ретельним добором інформації. Основою отримання освіти стає *не навчальна програма, а інструкція*, що регулює міру самостійності викладача. До цих стандартів підв'язують і інші сфери професійної діяльності викладачів: наукову діяльність, навчально-методичну тощо.

Зміна зовнішніх вимог до освітнього процесу спонукає до істотних змін освіти зсередини. Зокрема, спостерігається *посилення ігрового аспекту* з метою довести, що вчитися легко, мінімум зусиль, максимум швидкості, інтерес до навчання – процес звичайний, тому вилучається все, що може завдати якихось незручностей. Починаючи з середньої школи, навіюються думки про те, що між учителем і учнем партнерські, а не ієрархічні відносини. У вузі ця тенденція стає більш агресивною: студент «купує» освіту, сплачуючи за навчання, викладач виступає майже найманим інтелектуальним працівником.

Для залучення студентського «електорату» і полегшення навчання впроваджуються додаткові видовищні заходи. Це тягне за собою посилення *візуалізації*, прискорення оперуванням візуальними образами, які заміняють абстрактні поняття (спочатку це були репродукції, потім слайди, нарешті, зараз – інтерактивні дошки, окуляри для віртуальної реальності та ін.).

Результатом цього стає, з одного боку, підвищення емоційного рівня сприйняття інформації, з іншого боку – зниження раціонального рівня, оскільки скорочується текстуальний обсяг. Замість продуктивних обговорень застосовується опис, переказ,

інтерпретація і тлумачення. Місце діалектичної логіки займає логіка формальна.

Це тягне за собою строгий відбір освітніх предметів за змістовним принципом. Вища освіта сьогодні тлумачиться не як універсальна, а як поглиблено-інтенсивна порівняно з початковими етапами освіти. Випускнику з такою освітою завжди буде бракувати знань та методології, він завжди буде відкритий до отримання нової інформації і передання її у відповідне місце, – але строго конкретної інформації. Тому він буде абсолютно безпорадним в нестандартній ситуації, оскільки така освіта носить яскраво виражений локальний, вузький характер. А оскільки в такій освіті задіяні вже новітні технології, розраховані на повну світоглядну дезорієнтацію, люди часто навіть не розуміють і не хочуть розуміти, що відбувається навколо них.

Звідси зрозуміло, чому скептичне, навіть зневажливе ставлення до гуманітарних дисциплін зараз притаманне не тільки в технічних, але і гуманітарних вузах. Гуманітарні предмети, які дають можливість думати і формують свідомість людини, її світогляд, також повинні бути формалізовані. Але тільки через неформальне історичне мислення і повноцінну історичну освіту ми можемо усвідомити, хто ми є, зрозуміти себе, зрозуміти саме суспільство, зміст та суть суспільних процесів.

Зрозуміло, що метою вищезазначених трансформаційних процесів є, насамперед, інтеграція вітчизняної освіти у глобально-освітній простір, що повинно працювати здебільшого на транснаціональний бізнес, а не на внутрішні потреби суспільства, по-друге – це переведення людей у зовсім іншу систему цінностей, це докорінна перебудова старого або формування нового світогляду. І якщо ми будемо говорити про впроваджену сьогодні систему цінностей, про той світогляд, який полягає в основі економічної і політичної діяльності провідних держав світу, то ми перейдемо до глобальної *ідеї трансгуманізму*.

Традиційний розвиток науки, техніки та економіки працював на те, щоб виявити в людині можливості самореалізації, які дозволятимуть їй удосконалювати умови життя. Сьогоднішні ж технології спрямовані на *зміну людини і її сутності на індивідуальному рівні*. Тобто йдеться про зміну тілесної і духовної природи людини – саме такою є мета використання новітніх

НБІК-технологій: нано, біо, інформаційних та когнітивних. Звичайно, по ходу справи вони створюють також більш комфортні умови для життя небагатих, але ключовий і перспективний напрямок – це зміна людини як виду *Homo sapiens* і перетворення її на певний біокібер-об'єкт і основне джерело прибутку. І університети є необхідним майданчиком цієї освіти.

Там, де починають діяти такі методики, затверджуються склади рад з конкурентоспроможності з надзвичайними повноваженнями, куди входять приблизно порівну вітчизняні та закордонні представники, серед останніх обов'язкові співробітники NASA і Пентагону. В руках цих рад, фактично, доля вищої освіти країни. Але ради не є державними структурами, маючи, по суті, транснаціональний характер, і дуже часто держава має слабке уявлення про їхню діяльність, аж до того, що механізм виборів ректора також визначається в рамках цих програм: вибори проходять під керівництвом цих міжнародних рад.

Після проведення в тій чи іншій країні конкурсу відбираються близько 10–15 провідних вузів (здебільшого, технічних, що мають стратегічне значення), які будуть отримувати державну підтримку, обумовлену переходом їх на міжнародні стандарти, в яких головний показник – це певний відсоток іноземних фахівців та іноземних студентів, відповідні програми, організація і система управління і т. п. Так починається тотальна перебудова вузів з прицілом на зміну національного менталітету. Зокрема, в Польщі, де зараз близько 400 вищих навчальних закладів, у всіх основних шістнадцяти воєводствах має залишитися по одному провідному університету, інші вузи опускаються до статусу філій-коледжів.

Зміна структури вищої освіти передбачає і зміну напрямів її спеціалізації. Тут простежується цікава закономірність. Згідно різноманітним проектам інноваційного розвитку освіти по всьому світу повинна бути створена база для нових професій: це енергоаудитори, мережеві лікарі, ГМО-агрономи, ІТ-генетики, біоетики, мережеві юристи, дизайнери віртуальних світів, архітектори віртуальності, дизайнери інтерфейсів, ІТ-проповідники, проектувальники світу інтерфейсів, організатори інтернет-спільнот, експерти образу майбутньої дитини, фахівці з дитячої безпеки, архітектори трансмедійних продуктів. У сфері освіти:

модератори, тьютори, ігромайстри, ментори стартапів, розробники інструментів навчання станами свідомості, координатори освітніх онлайн-платформ. Фінансовий сектор: менеджери фонду прямих інвестицій в талановитих людей, мультивалютні перекладачі, оцінювачі інтелектуальної власності і так далі...

У цьому контексті відкриваються додаткові можливості для поширення онлайн-освіти. Тобто зникають вузи класичні, замість них впроваджується дистанційне навчання. Однак помилково припускати, що це буде тотальний процес. Ідеологи трансгуманізму відкрито говорять про те, що *освіта в майбутньому буде двох видів – дистанційна і людська*. Дистанційна буде дешевою, а людська – дорогою. Тобто, еліта залишає собі класичну освіту, людську, а для пересічних громадян впровадять дистанційне навчання. Тому провідні вузи світу рівня Оксфорда і Кембриджа, Сорбонни і Стенфорда залишаються поза Болонської системи, зберігаючи досвід класичної освіти.

Лідери глобалізаційних рухів не можуть не думати також про майбутнє забезпечення власної перспективи. Нещодавно Ерік Шмідт, співголова Google, сказав таку річ, поки не дуже зрозумілу, що інтернет скоро помре. Тобто інтернет вже неефективний для здійснення зв'язку між конкретними людьми, і поставлена задача – створити *нейронет*. Що це таке? Якщо інтернет дозволяє з'єднувати людей за допомогою ноутбуків, смартфонів і всього іншого, то нейронет – це прямий зв'язок між мозком однієї людини і мозком іншої людини. А оскільки досвід імплантації чіпів в людський організм вже давно не є фантастикою, прихильники трансгуманізму думають про можливість чіпувати людину на рівні вищої нервової діяльності.

Людям імплантуються чіпи, які дають можливість безпосередньо спілкуватися, навіть на емоційному рівні. Далі створюється ціла мережа, керована з одного центру, що дає можливість вже безпосередньо і повністю контролювати свідомість тієї чи іншої людини. Створенням і впровадженням нейронет займається Управління перспективних дослідних проєктів Міністерства оборони США; в Європі цей процес носить вузько направлений характер, в основному, в області медицини.

Нейронет – це одна з найбільш активно просунутих програм, яку в першу чергу будуть застосовувати на наших

дітях. Це новітнє досягнення, яке ставить хрест на будь-якій класичній освіті і взагалі на освіті як такій, тому що замість освіти створюється просто інструмент по контролю за свідомістю через чіпування, тобто підготовка людини до прийняття всесвітнього електронного правителя, якщо говорити мовою геополітики.

Поки що це ще на стадії розробок, і тому у людства є час ще раз подумати, перш ніж від чогось відмовлятися. Щоб потім не опинитися в ситуації героїв повісті «451 градус за Фаренгейтом».

Висновок. Зазначені вище тенденції та закономірності свідчать про те, що *майбутнє передбачається за цілковито невиробничою сферою, сферою послуг*, що розвивається виключно силами високих технологій з мінімальним присутністю творчої людської думки, перетворюючи представників інтелектуальної сфери на *прекариат* – «пролетарів інтелектуальної праці» (Див. докладно: Standing, 2011). Університети працюватимуть за принципом венчурних фондів (інвестиції в інновації). Замість викладачів будуть проповідники, іспити заміняться метаіграми, захист дипломів буде у вигляді презентацій, а самий диплом як документ не повинен існувати, бо студентський квиток видається на все життя. Тобто людина починає освіту і далі може вибрати університет і вчитися, де скільки потрібно, тому що вона навчається впродовж усього життя. Головне – звести разом студента і бізнес-інвестора, щоб проект, який розробив студент, міг реалізуватися в якомусь бізнесі. *Освіта стане локальною та асинхронною*, до університету вступатимуть заздалегідь створені команди, що розробляють певний проект, захищають його, потім його викуповує інвестор, і команда переходить до іншого університету. Така освітня модель існує в Інституті сингулярності, створеному компанією Google і NASA і реалізує трансгуманістичні проекти. Це означає, що освіта «заточується» строго під створення і відбір економічно виправданих винаходів, усвідомленому та творчому ставленню людини до світу в цьому утворенні немає місця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dewey J. Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education. N. Y.: Macmillan Company, 1921. 438 pp.

2. Standing G. The Precariat: The New Dangerous Class. London: Bloomsbury Academic, 2011. 198 pp.

REFERENCES

1. Dewey J. (1921) Democracy and Education. An Introduction to the Philosophy of Education. N. Y.: Macmillan Company, 438 pp.

2. Standing G. (2011) The Precariat: The New Dangerous Class. London: Bloomsbury Academic, 198 pp.